

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.923

Гуменюк Я.М., асистент кафедри міжнародного бізнесу
*Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ПОТЕНЦІАЛ ЛІГИ АРАБСЬКИХ ДЕРЖАВ У СИСТЕМІ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ТА ПОШУКУ НОВИХ РИНКІВ ЗБУТУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Гуменюк Я.М. Потенціал Ліги арабських держав у системі диверсифікації та пошуку нових ринків збуту аграрної продукції українського виробництва. Стаття поширює знання про Лігу арабських держав у цілому та піднімає питання, які пов'язані із взаємовідносинами економіки (імпортного потенціалу) даного етнічно-регіонального угруповання та експортного потенціалу українського аграрного сектору. Проаналізовано взаємодіяння країн – учасниць об'єднання в системі СОТ та внутрішніх регіональних торговельних угод. Наведено статистичні дані аграрного експорту України до країн ЛАД.

Ключові слова: аграрний сектор, диверсифікація, Ліга арабських держав, геоекономічна нестабільність, експорт.

Гуменюк Я.Н. Потенциал Лиги арабских государств в системе диверсификации и поиска новых рынков сбыта аграрной продукции украинского производства. Статья расширяет знания о Лиге арабских государств в целом и поднимает вопросы, связанные с взаимоотношениями экономики (импортного потенциала) данной этно-региональной группировки и экспортного потенциала украинского аграрного сектора. Проанализировано взаимодействие стран – участниц объединения в системе ВТО и внутренних региональных торговых соглашений. Приведены статистические данные аграрного экспорта Украины в страны ЛАГ.

Ключевые слова: аграрный сектор, диверсификация, Лига арабских государств, геэкономическая нестабильность, экспорт.

Humenyuk Y.M. The potential of the League of Arab States in the system to diversify and finding new markets for agricultural products of Ukrainian origin. This article extends the knowledge of the League of Arab States in general and raises issues related to the relationship of the economy (import potential) of ethno-regional groupings and export potential of Ukrainian agrarian sector, analyzed symbiosis of union member countries in the WTO system and internal regional trade agreements. One can see statistical data of the agricultural exports of Ukraine in the Arab League countries.

Keywords: agricultural sector, diversification, the League of Arab States, the geo-economic instability, export.

Постановка проблеми. У січні 2015 р. український аграрний сектор, а особливо та частина, що була експортоорієнтованою на ринки збуту Російської Федерації та партнерів по СНД, стикнувся з проблемою, що пов'язана з відсутністю країн, що готові прийняти продукцію українського походження. Окрім Європейського Союзу та його учасників, український експорт у цілому потребує й інших ринків, аграрний сектор зокрема. Перед урядом і бізнесом постало питання в необхідності диверсифікації зовнішньоторговельного процесу. Одним із рішень даної проблеми є вихід на якісно новий рівень взаємовідносин з іншими регіональними об'єднаннями, особливу увагу приділивши Лізі арабських держав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою дослідження економіки регіональних угруповань у цілому та питаннями ведення господарства в Арабському регіоні зокрема займалися такі закордонні та вітчизняні вчені, як: Л. Беннет, Ж. Готліб, Х. Жерарі, Ж. Карло, Ф. Костантен, Ф. Нойгарт, К. Браун, Д. О'Салліван, П. Савон, К. Ханельт, У. Хольм, В. Вергун, А. Гальчинський, Г. Салах, Г. Климко, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, Н. Резнікова, А. Філіпенко, Х. Салута.

Навіть за великого обсягу теоретичних знань та досліджень проблематика інтеграції українського сільського господарства до ЛАД та налагодження взаємовідносин зовнішньоекономічного характеру з

країнами – учасницями даного регіонального угруповання залишаються недостатньо дослідженими. З огляду на останні події, які пов'язані зі зменшенням експортних можливостей України, причиною яких стало повне ембарго на ввезення товарів сільськогосподарської групи з боку Російської Федерації, ця проблема є вкрай актуальною.

Постановка завдання. Метою даною наукової статті є дослідження питань інтеграційних процесів у ЛАД, економічного потенціалу для експорту українського продукту сільськогосподарського походження. Для вирішення проблеми та досягнення мети було проаналізовано обсяг експорту аграрного сектору до всіх країн – членів Ліги арабських держав та виявлено основних партнерів з учасників даного об'єднання.

Виклад основних результатів. Арабський світ здатний стати реальною силою в процесі глобалізації тільки за умови внутрішньої інтеграції. Для цього у нього є певні передумови:

- арабській світ єдиний територіально, він мононаціональний (90% жителів арабських країн становлять араби);
- об'єднані спільною мовою, історією і культурою, загальними завданнями в підтримці оборонного потенціалу;
- спеціалізація міжнародної торгівлі та триваюча залежність від західних країн.

Арабська інтеграція має свою історію. Зміни, що відбувалися в арабських державах протягом ХХ ст., істотно відбилися на різних сферах життя арабів, включаючи ідейно-політичну. Це виразилося у виникненні та еволюції цілої низки концепцій і доктрин, з яких найбільш впливовою і поширеною став арабський націоналізм (панарабізм), заснований на уявленні про арабів як про єдину націю. В Іраку, а також у палацових елітах Єгипту і Йорданії висувалися плани об'єднання арабів «зверху» в рамках так званого «Благодатного півмісяця» і «Великої Сирії», тоді як у «низах» відбувався процес створення партій націоналістичного типу, наприклад партії Арабського соціалістичного відродження БААС, яка ставила кінцевою метою своєї діяльності повне звільнення арабів і об'єднання розрізнених частин арабської батьківщини в єдиній державі [1]. Жоден із планів об'єднання «зверху» не був реалізований. Певним винятком стала лише Арабська ліга (сучасна назва – Ліга арабських держав, ЛАД), яка стала лише координаційним органом, а не інструментом інтеграції, як це планувалося під час її створення. ЛАД не змогла виконувати місію щодо консолідації арабів, що пояснюється такими факторами, як відсутність ефективного механізму впливу на країни-учасниці, відсутність єдиного політичного курсу Ліги, залежність організації від залучення капіталів окремих країн. У рамках Ліги були вироблені основні підходи до запобігання можливим конфліктам між країнами арабського світу, не було прийнято рішучих заходів

щодо усунення головного вогнища напруженості на Близькому Сході – арабо-ізраїльського конфлікту і, як його наслідок, палестинської проблеми.

Найбільшими і стійкими виявилися об'єднання регіонального рівня, сформовані в кінці 1980-х років: Арабська рада співробітництва, Союз арабського магрибу та Рада співробітництва арабських держав Перської затоки. В основі їх, окрім суто політичної зацікавленості один в одному, знаходилися, як правило, ще й економічні інтереси. У теоретичному плані про причини невдач і перешкод на шляху до єдності можна судити, враховуючи два найважливіших чинники – внутрішній і зовнішній. До першого з них належить відсутність об'єктивних передумов об'єднання розрізнених в економічному, соціальному і політичному відношенні частин арабського світу. Зовнішній фактор полягає в позиції міжнародного співтовариства, члени якого далеко не завжди виявляли зацікавленість в інтеграції одного з найскладніших регіонів світу. У практичному плані можна вказати основні причини, що негативно відбиваються на процесі арабської інтеграції: особисті амбіції і конкуренція між арабськими лідерами за панування в регіоні, неузгодженість вищими арабськими керівниками політичних заходів і кроків у напрямку єдності, відсутність загальноарабської політичної сили, що займає ясні позиції і має чітку програму.

Нині багато арабських політиків і дослідників сучасних процесів на Близькому Сході вказують на необхідність перегляду основних документів Ліги арабських держав і закликають до активізації її діяльності. Більш того, низка арабських держав уже виступила з ініціативою висунення своїх проєктів, спрямованих на досягнення цієї мети [2].

Ліга арабських держав була створена 22 березня 1945 р. на підставі Олександрійського протоколу. Вищий орган організації – Рада Ліги, в якому кожна з держав-членів має один голос. Штаб-квартира Ліги знаходиться в Каїрі. До Ліги арабських держав входять 18 арабомовних країн, Держава Палестина і три мусульманські країни Східної Африки (Комори, Сомалі і Джибуті), тісно пов'язані з арабським світом. У 19 з 22 членів ЛАД арабська мова є рідною для більшості власних громадян. Держави Ліги займають загальну площу 10 млн. кв. км, на якій проживає понад 500 млн. осіб. Членами Ліги є як найбільш багаті (Катар, ОАЕ, Кувейт, Саудівська Аравія, Оман, Бахрейн), так і найбідніші країни регіону (Сомалі, Комори, Мавританія, Ємен, Судан, Джибуті). До Ліги входять вісім монархій, які є одними з найбільш політично стабільних країн у світі, і 14 республік, які часто роздираються сильними політичними протиріччями.

Арабський світ упродовж тривалого часу намагається використовувати інтеграційний механізм для прискорення економічного зростання в умовах конкуренції, що загострюється. Необхідно також враховувати можливий миротворчий потенціал регіональної

інтеграції. Геоелекономічні процеси, включаючи освіту міждержавних економічних і фінансових інтеграційних об'єднань, діяльність транснаціональних корпорацій на сучасному етапі здатні якщо не усунути в більш-менш короткі терміни причини конфліктів, то принаймні послабити напруженість і створити сфери взаємних, несуперечливих інтересів. Однак близькосхідні країни, близькі географічно, мають спільні історію, релігію, культуру, традиції і мову, поки не змогли створити ефективно діюче інтеграційне об'єднання на регіональному рівні.

Єдиним загально-регіональним інтеграційним об'єднанням на Близькому Сході є Ліга арабських держав (ЛАД). Держави – члени Ліги водночас є членами спеціалізованих агентств при ЛАД, таких як: Арабська організація промислового розвитку і видобувних галузей економіки, Арабська організація сільськогосподарського розвитку, Арабська організація з атомної енергії, Арабська організація праці, Арабський поштовий союз, Арабська організація супутникового зв'язку (АРАБСАТ), Організація Ліги арабських держав із питань освіти, науки і культури та ін. Координацією інтеграційного процесу займається створена в 1953 р. Економічна і соціальна рада (ЕСС).

На прикладі цієї організації можна простежити особливості лібералізації зовнішньої торгівлі на загальноарабському (тобто регіональному) рівні. ЛАД повною мірою продемонструвала повільність і непослідовність кроків щодо забезпечення регіональної інтеграції. Ще в 1964 р. було підписано Угоду про створення спільного ринку, минаючи дві форми інтеграції нижчого рівня (зону вільної торгівлі і митний союз). Таке форсування економічного зближення не дало результатів, Угоду так і не було реалізовано. Після тривалого застою у формуванні яких би то ні було інтеграційних об'єднань ЕСС у 1995 р. ужив заходів для створення Арабської зони вільної торгівлі (Great Arab Free Trade Area GAFTA).

Згідно із затвердженим планом, передбачалося здійснення даного проекту впродовж 10 років починаючи з 1 січня 1998 р. Головним пунктом програми GAFTA було скасування митних зборів і податків на продукцію арабського походження, яка перебувала в торговому обороті між країнами регіону. Для цього пропонувалося їх щорічне зниження на 10%. Програма також передбачала ліквідацію нетарифних і адміністративних бар'єрів, надання преференційного режиму найменш розвиненим арабським країнам.

Проміжним етапом створення GAFTA слід виділити підписання низки двосторонніх угод про зони вільної торгівлі. Нарешті, на Амманському саміті ЛАД у січні 2005 р. (тобто на три роки раніше наміченого терміну) було ліквідовано решту 20% мит, що стягуються з товарів, які імпортуються з країн – членів GAFTA. Із цього часу майже вся торгівля між учасниками цієї зони (18 держав регіону) стала здійснюватися безмитно. Скасовувалися так звані списки вилучень за винятком переліку товарів, що

не підпадали під угоду про GAFTA через те, що вони або не відповідали нормам ісламу (свинина, алкогольні напої), або розглядалися як загроза навколишньому середовищу, безпеці або здоров'ю людей.

Хоча в тому ж 2005 р. керівники ЛАД заявили про плани створення до 2010 р. митного союзу, а до 2020 р. – Арабського спільного ринку, все ще не завершено реалізацію проекту ЗВТ і не вирішено у зв'язку із цим проблеми. Багато країн, що увійшли до GAFTA, продовжують застосовувати нетарифні бар'єри в міжарабській торгівлі. Великий простір для протекціонізму створюють часом важковловимі технічні заходи. Крім того, виникла проблема певної несумісності GAFTA і СОТ. Арабські країни, які вже вступили до СОТ (12 держав), не мають права вводити нетарифні бар'єри між собою, але вони можуть їх використовувати в торгівлі з іншими державами регіону, які ще не стали членами СОТ [3].

За період з 2008 по 2015 р. торгівля всередині ЛАД виросла на 5,6 п. п. в експортних операціях і на 4,2 п. п. – в імпорті за збереження провідного місця країн ОЕСР у зовнішній торгівлі арабських держав (близько половини їх товарообігу). Справа в тому, що на внутрішньорегіональний обмін у 2014 р. припадало лише 1/10 частини обсягу близькосхідної зовнішньої торгівлі.

Зазначене збільшення торгівлі між країнами регіону було би більш відчутним, якби не перешкоди на шляху розвитку інтеграції і міжарабських економічних зв'язків у цілому: роздробленість і високий ступінь протекціонізму регіональних ринків; значні міжкраїнові відмінності в рівнях економічного розвитку; вузькі внутрішні ринки (сумарний ВВП країн GAFTA був менше ВВП Іспанії); у світову торгівлю передусім були залучені країни – експортери енергоносіїв; однотипність господарських структур, основаних на виробництві та експорті обмеженого кола сировинних товарів; відставання в розвитку єдиної регіональної транспортної інфраструктури і засобів зв'язку; торгова лібералізація торкнулася майже виключно промислових товарів і залишила за рамками ЗВТ вагомий для арабських країн статті – аграрну продукцію і послуги; слабка фінансова база регіональної інтеграції – лівова частка циркулюючих усередині регіону капітальних ресурсів припадала на фінансову допомогу держав-нафтоекспортерів біднішим країнам (сума цих коштів коливалася залежно від кон'юнктури на світових ринках енергоносіїв); повільні темпи реформування негнучкого господарського механізму в абсолютній більшості арабських країн; політичні розбіжності (між Алжиром і Марокко, Єгиптом і Саудівською Аравією та ін.) і завищені амбіції низки регіональних лідерів (Єгипту, Саудівської Аравії, Лівії, Кувейту та ін.).

Найбільшими партнерами України в Арабському регіоні залишаються ОАЕ, Саудівська Аравія, Єгипетська Республіка, Марокко, Йорданія,

Аграрний експорт України до країн – членів ЛАД, 2014 р.

Країна – учасник Ліги арабських держав	Аграрний експорт тис. дол. США	Відсоток від загального експорту по ЛАД
Алжир	130 933,85	3,47%
Бахрейн	552,55	0,01%
Джибуті	41 874,21	1,11%
Єгипет	1 390 027,86	36,88%
Йорданія	161 609,81	4,29%
Ірак	131 953,42	3,50%
Ємен	53 326,55	1,41%
Катар	896,16	0,02%
Комори	4,95	0,0001%
Кувейт	9 893,74	0,26%
Ліван	160 040,96	4,25%
Лівія	202 122,89	5,36%
Мавританія	17 312,21	0,46%
Марокко	200 703,44	5,33%
ОАЕ	159 216,55	4,22%
Оман	33 764,56	0,90%
Саудівська Аравія	629 138,85	16,69%
Сомалі	1 181,20	0,03%
Судан	75 632,40	2,01%
Туніс	237 571,91	0,03%
Загалом по ЛАД	3 768 691,92	100%

Джерело: складено автором на основі [4]

Ліван та Лівія. Загалом за даними Світового банку, загальний експорт до країн Близького Сходу та Північної Африки становив 36 345 млрд. дол. США, при цьому на аграрний експорт припадає 4 634 млрд. дол. США, тобто 12,75% від загального експорту до даного географічного району. Єгипетська Арабська Республіка займає значну частку в експорті українських товарів сільськогосподарського виробництва, переважно овочів (1 390 млрд. дол. США) [4]. До овочів, згідно з класифікатором СБ (World Integrated Trade Solution) належать: масла сім'яні, зернові, овочі, живі дерева, кава, чай, спеції, тваринні та овочеві жири та продукти їх переробки, крупа, злаки та ін. Також було експортовано м'ясо тварин та птиці на суму 0,09 млрд. дол. США. Загальний експорт товарів українського аграрного сектору до Єгипту становив 1 390 млрд. дол.

США, або 8,41% від аграрного сектору та 2,58% – від загального експорту [4].

Загалом учасники Ліги арабських держав купили сільськогосподарських продуктів на суму 3 768,69 млрд. дол. США (табл. 1).

Висновки. Необхідно зазначити, що на сьогоднішній день експорт аграрної продукції займає значну частку в загальному експорті країни та у ВВП України. Для того щоб не зменшувати потуги внутрішнього виробництва та не зменшувати валютних надходжень, які стимулюють економіку в цілому, необхідно максимально диверсифікувати ринок збуту сільськогосподарського виробництва. Нові кроки до даного процесу було зроблено протягом 2014–2016 рр., та необхідне подальше нарощування торговельного обороту та підписання угоди про ЗВТ із Лігою арабських держав.

Список літератури:

1. Кузнецов В.А. Исламский мир и исламские организации в современной мирополитической системе / В.А. Кузнецов, В.В. Наумкин // Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки. – 2013. – № 4. – С. 30–56.
2. SCHULTZ, Michael. “The League of Arab States, the Gulf Cooperation Council and the Arab civil uprisings, 2011-2013”. In: WALLENSTEEN, Peter and Anders BJURNER (eds.). Regional Organizations and Peacemaking. Challengers to the UN? LondonNew York: Routledge, 2015, pp. 202-2017.
3. Fawaz M.M., Soliman A.S., An Economic Analysis of Efficiency and Structure of the Total Foreign Intra-trade Arab and the Prospects for its Development // The Egyptian agricultural economy, the twenty-third Agricultural Economists» The economic integration of Arab agricultural», 11-12 November 2015, Cairo, Egypt.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wits.worldbank.org>.